

Војвода Петар Бојовић

ОДБРАНА КОСОВОГА ПОЉА
1915. Г. И ЗАШТИТА ОДСТУПАЊА СРПСКЕ
ВОЈСКЕ ПРЕКО АЛБАНИЈЕ И ЦРНЕ ГОРЕ

Библиотека
БЕСМРТНА ПРЕТХОДНИЦА

Уредник
Зоран Колунџија

На корици: Војвода Петар Бојовић

Основни текст преузет из књиге
ОДБРАНА КОСОВОГА ПОЉА 1915.
Београд, Геџа Кон, 1922.

Copyright © ИК Прометеј, Нови Сад, 2025.

Ниједан део ове књиге не може бити репродукован, снимљен или емитован на било који начин: електронски, механички, фотокопирањем или другим видом, без писане дозволе издавача.

ВОЈВОДА ПЕТАР БОЈОВИЋ

ОДБРАНА КОСОВОГА ПОЉА

1915. Г. И ЗАШТИТА ОДСТУПАЊА
СРПСКЕ ВОЈСКЕ ПРЕКО
АЛБАНИЈЕ И ЦРНЕ ГОРЕ

ДРУГО ИЗДАЊЕ

ПРОМЕТЕЈ
Нови Сад

„Јунаци, ја у свом срцу и души осећам нашу жарку жељу и жудњу да иђемо да видимо ваше миле и драге у до сада поробљеној домовини и да им се бацимо у мили загрљај... Али, храбри моји јунаци, сачувајте своје јуначко срце и савладајте жудњу за прераним састанком и виђењем за својима јер је њима ослобођењем, знајући да смо близу, сада много лакше и боље него до сада у рочишту. Они ће бити постојано срећни заједно са нама тек тада, када им одемо у загрљај после коначне победе и над осталим непријатељима и по наређеној и извршеној општој демобилизацији целе војске, јер се тада више нећемо од њих одвајати.“

„Мој животи, то су наши ратници...“

војвода Петар Бојовић

ВОЈВОДА
ПЕТ. БОЈОВИЋ

ОДБРАНА КОСОВОГА ПОЉА

1915. Г. И ЗАШТИТА ОДСТУПАЊА СРПСКЕ
ВОЈСКЕ ПРЕКО АЛБАНИЈЕ И ЦРНЕ ГОРЕ

ОДЛОМАК ИЗ МОЈИХ МЕМОАРА
У прилогу скица Србије 1:1,500.000 и
Карта Скопље-Приштина 1:200.000

БЕОГРАД
ИЗДАВАЧКА КЊИЖАРНИЦА ГЕЦЕ КОНА
1, Кнез Михаилова улица, 1
1922.

Пет. Бојовић, одбрана Косовога поља 1915. г. и заштита одступања српске војске преко Албаније и Црне Горе, Београд 1922.
(Ауторски примерак са иницијалима ПБ на корицама)

Први део

ОДБРАНА КОСОВОГА ПОЉА*

1915. Г. И ЗАШТИТА ОДСТУПАЊА СРПСКЕ
ВОЈСКЕ ПРЕКО АЛБАНИЈЕ И ЦРНЕ ГОРЕ

ОДЛОМАК ИЗ МОЈИХ МЕМОАРА.

У прилогу скица Србије 1:1,500.000 и
карта Скопље–Приштина 1:200.000

* Преузето из: Петар Бојовић *Одбрана Косовога Поља 1915. г. и заштити одступања српске војске преко Албаније и Црне Горе : одломак из мојих мемоара* : у прилогу скица Србије 1:1,500.000 и карта Скопље–Приштина 1:200.000, Београд, издавачка књижарница Геца Кон, 1922.

1. ОПШТИ ПРЕГЛЕД

Пошто је српска војска концем 1914. године преласком у напад разбила аустроугарску војску и претерала је преко Дунава, Саве и Дрине, нанев јој огромне губитке, а пошто сама није имала довољно моћи и средстава, нарочито у погледу пловног материјала, да се том својом сјајном победом користи до краја, гонећи непријатељску војску даље преко Дунава и Саве, – то се она зауставила даље преко ових река и остала на миру углавном све до септембра идуће 1915. год. када је нападнута од аустроугарске, немачке и бугарске војске са три стране. Аустроугарска и немачка војска нападе су са запада преко Дрине, са севера преко Саве и Дунава, а бугарска са истока преко Тимока, низ Нишаву и преко Брегалнице.

За време од како је српска војска разбила аустријску и протерала ју из Србије преко Дунава, Саве и Дрине до концентричног напада аустроугарске, немачке и бугарске војске, српска се војска, коју савезници ни у чему нису помогли, да би даље могла гонити непријатеља за потпуно искоришћење победе, опорављала и освежавала од ранијих напора и губитака, попуњавајући недостатке у људству, стоци и осталом разноврсном ратном материјалу за предстојеће нове операције.

За време овога затишја Аустроугарска и Немачка уговорице су са Бугарском савез, поглавито на штету Србије,¹ и припремале велики напад на Србију тако, да ју Аустроугарска и Немачка нападну са Запада преко Дрине и са Севера преко Саве и Дунава, а Бугарска са Истока преко Тимока, низ Нишаву и преко Брегалнице. Аустроугарска и Немачка да преузму напад најмање са 12 дивизија а Бугарска са 8. Бугарска да преузме напад, изненада пошто аустроугарска и немачка војска буду предузеле напад преко Дрине, Саве и Дунава и за се везале што више српских снага, па је тако и урађено. Бугарска је предузела напад без претходне објаве рата, изговарајући се лажно и подло као и 1913. г. да је српска војска њу прво напала.

Српска влада и Врховна Команда, предвиђајући овај припремани велики напад и од стране Бугара, тражиле су зараније помоћ од својих савезника, предочавајући им убедљиво непосредну опасност по Србију, а посредну и по њих саме, или ако не могу или неће послати потребну помоћ на време, онда да дозволе Србији, у тренутку кад Бугарска почне мобилисати своју војску, да јој Србија огласи рат и нападне је неспремну, евентуално и победи, те да се на тај начин, осујећујући бугарске намере, обезбеди са те стране и сачува везу са савезницима код Солуна за сваки случај.

Наши савезници водили су за то време преговоре са Бугарском, да је придобију да ступи у савез са њима и нама противу Аустроугарске и Немачке, или бар да остане неутрална, нудећи јој за то један део српске и грчке Македоније.

¹ Савезници су уговорили да Бугарској, по свршетку рата, припадне цео источни крај Србије до Мораве и цела Македонија до Косова Поља и албанске границе.

Бугарска је пак, са своје стране, умела заваравати наше савезнике, дајући им наде до последњег тренутка, као да је вољна да прими понуду и да ступи на нашу страну, док је међутим за то исто време уговарала и уговорила са Немцима и Аустријанцима да се удружи са њима противу нас.

Наши савезници, верујући да ће Бугарску приволети да ступи на нашу страну, најодсудније су се успротивили намери српске Владе и Врховне Команде за напад на Бугарску, те је она могла на миру и спокојно да изврши мобилизацију и концентрацију целе своје војске и да нападне Србију онда и онде, кад је и где је то за њу и њене савезнике најпогодније било.

Наши савезници, на овај начин обманути бугарским лукавством, нису послали Србији потребну помоћ, те је Србија, остављана сама себи, била наложена неминовном поразу.

При концентричном нападу аустроугарске, немачке и бугарске војске на Србију, српска је војска овако била у главном распоређена:

I Армија дуж Саве и Дрине од села Остружнице до утока Дрине у Саву, па онда дуж Дрине до Зворника;

Одбрана Београда дуж Саве и Дунава од Остружнице до Гроцке;

III Армија од Гроцке дуж Дунава до утока Тимока;

Тимочка војска од утока Тимока па до планине Миџора од прилике;

II Армија од Миџора дуж Бугарске границе до близу Власине, а одатле до старе тремеђе Јужноморавске Трупе;

Трупе Нове Области од тремеђе дуж Бугарске границе до грчке границе.

На овако распоређену српску војску, више у виду кордонском због велике дужине фронтова, напале су непријатељске војске овако:

Преко Дрине, Саве и Дунава аустроугарска и немачка војска у јачини од 12 дивизија; преко Тимока, низ Нишаву и преко Брегалнице бугарска војска у јачини преко 8 дивизија формираних у две армије.

Распоред српских и непријатељских војски види се из приложене скице Србије.

Српска Врховна Команда за време овога напада, као и пре тога, налазила се у Крагујевцу.

2. ОДБРАНА СКОПЉА

Концентричном нападу са три стране, знатно надмоћнијим непријатељским живим снагама и материјалном спремом у сваком погледу, а нарочито у артиљерији како по бројности тако и по калибру и врсти оруђа, српска војска, срамно изневерена од своје савезнице Грчке и напуштена од осталих својих савезника Француза, Енглеза и Руса, при свој својој храбрости, издржљивости и крајњем пожртвовању, бранећи своју Отаџбину стопу по стопу, није могла сама одолети него је била принуђена да са свију фронтова одступа концентрично ка центру јужнога дела своје отаџбине – ка Косову пољу.

Трупе Нове Области т. ј. Трупе које су држале српски део Македоније и Стару Србију, којима је у то време командовао ђенерал Дам. Поповић, а које и нису биле потпуно формиране ни наоружане, нити иначе снабдеване у материјалноме погледу као што би требало због краткоће времена од завршеног турског и бугарског рата 1912. и 13. год. па до напада аустроугарског, немачког и бугарског, – биле су распоређене, као што је напред речено, дуж српско-бугарске границе од Патарице па до грчке границе више у виду кордонском, због велике дужине фронта, која је износила око 250 километара што је и сувише много било према њиховој бројној јачини.

На Трупe Новe Облaсти, нa тoм дeлу грaничнoгa фрoнтa, нaпaлa је II бугaрскa армijа, у пoчeткy oктoбрa, a I бугaрскa армijа је нaпaлa нa дeо фрoнтa прeкo Тимoкa и низ Нишaву нa Тимoчку вoјску и II Армijу нaшу. Јaчинa I бугaрскe армijе изнoсилa је oкo чeтири дивизijе, a II вишe oд 4, с пoглeдoм и нa дoбрoвoљaчкe и кoмитскe oргaнизaциje. Дивизijе су билe пoтпунo рaтнe јaчинe дoбрo снaбдeвeнe у свaкoм пoглeду.

Трупe Новe Облaсти сaстojалe су сe из oвих дeлoвa: Кривoпaлaнaчки oдрeд oд 11 бaтaљoнa пeшaдиje и 14 тoпoвa; трупe Брeгaлничкe дивизijскe oблaсти oд 18 бaтaљoнa пeшaдиje и 30 тoпoвa, пoдeљeнe нa три oдсeкa: Рaдoвишки, Мaлeшки и Кoчaнски; трупe Вaрдaрскe дивизijскe oблaсти oд јeднoг кaдрoвскoг пeш. пукa сa 4 бaтeриje нa Кривoпaлaнaчкoм и Oсeгoвaчкoм oдсeку.

Прeмa ствoру зeмљиштa нa кoмe су Трупe Новe Облaсти билe рaспoрeђeнe дуж грaницe и прeмa вaжнoсти пoјeдиних прaвaцa и oбјeкaтa, кoje су имaлe дa штитe, oвa су три прaвцa билa нaјвaжниjа: 1) Кривa Пaлaнкa–Кумaнoвo–Скoпљe–Кoсoвo Пoљe; 2) Кoчaнe–Штип–Вeлeс–Скoпљe и 3) Струмицa–Грaдскo–Битoљ.

Трупe Новe Облaсти ни пo свoмe сaстaву, ни јaчини, нити пaк пo спрeми и прeдвoђeњу, услeд слaбoг стaрeшинскoг кaдрa, нису мoглe дaти упoрaн oтпoр нeпријaтeљскoм нaпaду нaдмoћниjим снaгaмa нa грaничнoм фрoнту, нeгo су убрзo рaстрoјeнe и у нeрeду oдступилe сa свoјих грaничних пoлoжajа, штo је oмoгућилo нeпријaтeљу дa прeкинe жeлeзничку вeзу Србиje дoлинoм Вaрдaрa сa сaвeзницимa кoд Солунa, прeкo кoгa је у тo врeмe сaмo и мoглa бити упућeнa њихoвa пoмoћ Србији, јeр је Русиjа билa дaлeкo и гoтoвo у нeмoгућнoсти, дa јoј oнa пoшaљe брзу пoмoћ.

Наши савезници у то време имали су код Солуна врло мало снаге са којом су покушали да притеку у помоћ Трупама Нове Области, но без успеха тако, да су се и они сами морали повући ближе ка Солуну.

* * *

Пошто су Трупe Нове Области биле потиснуте и одступиле са граничног фронта у нереду ка Кочулском теснацу, Скопској Црној Гори, Скопљу, Велесу и Криволаку, тада ме је Врховна Команда поставила за Команданта Трупа Нове Области, на место ђенерала Дам. Поповића,² и наредила ми да се одмах кренем да примим дужност. Дотле сам био на расположењу Врховне Команде, пошто сам при крају прошле, 1914. год. био смењен са положаја Команданта I Армије услед јаке повреде раније задобијене ране у боју при освајању Шапца. Ја сам ускоро по смени са положаја Команданта I Армије потпуно оздравио и јављао се неколико пута Врховној Команди, да ме одреди на одговарајући положај, но Врховна ме Команда није одредила све до овог тренутка, а то је до 5. октобра.

Под 5. октобром изашла је наредба Врховног Команданта о овоме моме постављању и тога истога дана кренуо сам се на пут за Скопље.

И ако сам врло добро знао какве ме тешкоће чекају сада код Трупа Нове Области, према ситуацији у којој су се налазиле, као и какву моралну одговорност примам на себе у тако судбоносном тренутку, ипак сам био задово-

² Ђенерала Дам. Поповића сада смењујем по други пут са положаја Команданта Трупа Нове Области. Први пут сам га сменио због тога, што је био дошао у сукоб са владом око првенства које се хтелo да да цивилним чиновницима над официрима, као што сам га, сем тога, био сменио и 1913. год. са положаја команданта трупа код Скадра после његовога неуспеха у борби на Брдици.

љан да не седим скрштених руку као до сада, скоро читаву годину дана, него да бар штогод могу допринети у корист угрожене отаџбине.

Из Крагујевца до Краљева дошао сам са породицом железничким возом, ту породицу оставио, где ју је затекла и окупација непријатељске војске,³ а ја продужио аутомобилом доста рђавим путем до Митровице, где ме је чекао засебан железнички воз. У Митровици сам сазнао, да се ђенерал Дам. Поповић овог дана хтео да крене са штабом из Скопља за Приштину, због чега сам му одмах телеграфирао да се не креће, него да ме сачека у Скопљу, те ме он тамо и сачекао. Кад сам стигао на железничку станицу у Скопљу 8. октобра у 1 час изјутра, затекао сам ђенерала Поповића са оперативним делом штаба на станици у железничком возу готовом за полазак у Приштину, куда је други део штаба раније већ био упућен.

Чим сам стигао, одмах сам затражио да ме ђенерал Поповић упозна са целом ситуацијом.

Као објашњење целокупне ситуације ђенерал Поповић ми је прочитао своју јучерашњу Заповест трупамa Нове Области ЂОБр. 9606 овог садржаја (види приложену скицу и карту):

„О непријатељу према Вардарском одсеку нема пода-така.

На фронту према Брегалничкој дивизији I поз. непријатељ је у току 7. овог месеца извиђао јачим коњичким одељењима.

³ Породицу сам повео из Крагујевца због тога, што је Крагујевац у то време већ био угрожен. А у Краљеву сам је оставио због тога, што је са собом нисам могао водити, а надао сам се, да ће нам савезници притећи у помоћ пре но што непријатељи доспу до Краљева. И при свој овој нади ипак ми је раста-нак са породицом тешко пао на срце као што је пао и њој.

На фронту према Кривопаланачком одреду непријатељ, по свршеној борби 6. овог месеца, задржао се око 5 часова по подне на левој обали Пчиње на друму Страцин–Куманово.

Према Гиљанском одреду виђена су непријатељска мања коњичка одељења око Биљаче и Букуревца, која су одељења одмах протерана.

Трупе из састава Вардарског одсека задржале су се на десној обали Вардара на линији Криволак–Велес.

Трупе Брегалничке Дивизије I поз. зановиле су 6–7. овог месеца са главнином на десној обали Пчиње, затварајући левим крилом правац ка (Хаџолару) Александрову.

Трупе из састава Кривопаланачког одреда зановиле су 6–7. овог месеца на десној обали Пчиње. Командант је наредио, да трупе са линије Црни Врх–Побијени Камен повуку, али се не зна да ли су те трупе примиле послану заповест.

Намера ми је да непријатеља што дуже задржавам на правцима ка Битољу, Скопљу, Урошевцу и Гиљану.

За извршење овог наређујем:

1. Да Командант Вардарског одсека са савезничким трупaма код Криволака што дуже задржава непријатеља на правцу ка Битољу, стојећу у тесној вези са савезничким трупaма, које буду оперисале у правцу Скопље–Тетово–Гостивар.

Чим се буду из састава Брегалничке Дивизије I поз. одвојиле трупе за одбрану правца ка Тетову, Командант Битољске Дивизијске Области примиће команду над трупaма Вардарског одсека и Тетовског одреда и, одржавајући везу преко делегата код Команданта Француских трупa код Солуна, капетана Маринковића, руководити операци-

јама Вардарског и Тетовског одреда. Рејон дејства ове две колоне одредиће командант Битољске Дивизијске Области.

Командант Битољске Дивизијске Области одржаваће везу са овом командом на најпогоднији начин и слати јој извештаје, а од ове команде добијаће инструкције.

2. Да Командант Брегалничке Дивизије I позива брани правац Скопље–Урошевац, за коју му се циљ ставља на расположење II кадровски пук и 3. брдска дебанжова батерија, које јединице челним ешалоном стижу из Тетова у Скопље 7. овог месеца у вече.

Командант Брегалничке Дивизије I позива ће за одбрану правца Скопље–Тетово издвојити Тетовски Одред јачине једног пешадијског пука са једном брдском батеријом, одржавајући са њим везу десном обалом Лепенца у правцу ка Љуботену, а са Кривопаланачким одредом на линији Баре–Влахов Гроб–Било (кота 1.600 на Скопској Црној Гори), који ће гребен држати Брегалничка Дивизија I позива.

3. Да Командант Кривопаланачког Одред стави на расположење Команданту Брегалничке Дивизије I позива по могућству цео XII пук II позива са командантом пука, хаубичком батеријом и пољском Дебанжовом батеријом ради заштите правца, који воде преко Куманова ка Скопљу, а осталом снагом да Командант Кривопаланачког Одред затвори и брани правце, који преко Црне Горе воде ка Гиљану и Урошевцу, на линији Било–Црни Врх–Дуплица–Карпина–Козарник, за коју му се циљ ставља под команду Гиљански Одред (XI кадровски пук), чији је штаб 6/7. овог месеца био у Прешеву, са једном четом на Рујну, четом Косовских обвезника са 4 Дебанжанова топа,

који затварају Кончулски теснац и четом обвезника, које је узео под своју команду командант XI кадровског пука.

Према томе трупе из састава Кривопаланачког Одрета, које буду на правцу Куманово–Скопље браниће Скопље под командом Команданта Брегалничке Дивизије I позива и остати у њеном саставу.

4. Трупе Вардарског одрета базираће на Битољ. Тетовског Одрета на Тетово–Гостивар, Брегалничка Дивизија I позива на Скопље–Урошевац, Кривопаланачки Одред на Гиљане и Скопље докле год за то буде имало могућности, упућујући своје возове преко Скопља и Урошевца за Гиљане.

5. Команданти Дивизијских Области постараће се да команданте, чије трупе оперишу на њиховој територији, снабду потребним телефонским и телеграфским везама и ордонансима што је могуће више и боље.

6. Штаб ове Команде у Скопљу, куда слати депеше и извештаје, а писмоносно преписку у Приштину.⁴

Овоме упознавању и обавештавању о ситуацији Трупа Нове Области био је присутан и Командант Брегалничке Дивизије I позива пуковник Јован Викторовић са својим начелником ђ-штаба, пуковником Љуб. Марићем и заступник начелника ђ-штаба Трупа Нове Области и потпуковник Требињац.

Том приликом ми је рекао ђенерал Поповић, да, и ако је он у својој предњој заповести наредио, да Командант Брегалничке Дивизије, брани Скопље, та се одбрана не може предузети због стања у коме се те трупе налазе, нити се

⁴ Из ове се наредбе јасно види како су трупе биле распоређене кардонски дуж целе границе без резерве са којом би командант могао утицати на ток операција.

оперативни део штаба може дуже задржавати у Скопљу, него треба одмах да се премести у Приштину ради чега је већ и воз спремљен.

Ја се нисам могао помирити са мишљу, да се Скопље напусти тако без борбе, него да би за његову упорну одбрану требало употребити целу Брегалничку Дивизију I позива. Тада су ме ђенерал Поповић и остали присутни почели уверавати, да то, према стању у коме се трупе налазе по већ до сада претрпљеним губицима и неуспесима, апсолутно није могуће, јер би се трупе потпуно растројиле и деморалисале до тога степена, да више не би биле способне ни за какву озбиљнију употребу, него да треба што даље да се измакну од непријатељског домаћаја и да нађу чвршћег наслона у земљишту, како би се могле колико толико уредити, снабде-ти потребама и успособити за даљи отпор.

Према оваквом обавештењу и уверавању о ситуацији и стању трупа, а с погледом још и на слабе везе штаба са појединим деловима трупа, ја у први мах нисам могао ништа друго предузети и урадити него усвојити оно, што је већ урађено, пошто су трупе већ биле предузеле извршење онога што је напред наведеном заповешћу било наређено.

Одмах сам примио дужност и о томе издао трупама истог јутра овакву наредбу:

„Наредбом Врховног Команданта постављен сам за Команданта Трупа Нове Области и ову сам дужност данас примио од досадашњег Команданта г. ђенерала Дам. Поповића.

Примајући ову дужност под врло озбиљним и тешким приликама, препоручујем официрима, подофицирима и редовима да своју свету дужност према Краљу и угроже-ној Отаџбини савесно и са самопожртвовањем отправља-